

تاریخ شفاهی ادبیات معاصر ایران

جهانگیر هدایت درباره خانواده، دوران کودکی، اخلاق، شخصیت و اعتقادات هدایت.

جهانگیر هدایت در خصوص اینکه آیا هدایت در نوشتن الگوی خاصی داشته می‌گوید: او ابدأ از کسی تقلید نکرده و اولین کسی بود که ساده‌نویسی به زبان مردم و نیز کوتاه‌نویسی را باب کرد (ص ۳۷).

وی در زمینه سبک و سیاق هدایت در نوشتن می‌گوید: هدایت یک روش یا سبک خاص در نوشته‌هایش ندارد وقتی «اصفهان نصف جهان» را می‌نویسد یک نوع مشاهده است، «مازیار» را که می‌نویسد تاریخ و نمایشنامه است، «افسانه آفرینش» طنزی بسیار قوی است پس کارهای هدایت شامل کارهای تاریخی، تحقیقی، طنز و جدی است. (ص ۳۸) بخش بعدی کتاب اظهارات میترا هدایت برادرزاده صادق هدایت است در این گفت‌وگو بیشتر تکیه بر شخصیت صادق و مهم‌ترین اثر او یعنی **بوف کور** است.

این بخش در واقع تحلیلی است بر شخصیت‌های داستان **بوف کور** چون: «پیرمرد خنزر پنزری»، «زن اثیری»، «زن لکاته» و... که در حقیقت نوعی ارتباط بین آنها و شخصیت‌های واقعی اطراف هدایت برقرار کرده؛ شخصیت‌های واقعی که هدایت آنها را به عنوان نماد در داستان خود آورده است.

او در **بوف کور** زخم‌هایی را که مثل خوره روحش را در انزوا می‌خورده و می‌تراشیده به صورت ماوراءالطبیعه نوشته است و باید بگوییم که عامل اصلی خلق این اثر خانواده او بوده است، لذا رابطه بین **بوف کور** و روابط خصوصی و خانوادگی هدایت انکارناپذیر است. (ص ۵۶) لذا این کتاب برای آنانی که می‌خواهند با **بوف کور** و ابعاد مبهم آن آشنا شوند بسیار مفید و جالب توجه است.

گفت‌وگوی سوم مربوط به دکتر انور خامه‌ای از دوستان هدایت است. در این بخش بیشتر به بررسی روابط دوستانه صادق و همچنین کیفیت ارتباطات او با دیگران و شرح دیدگاه سیاسی و دینی او پرداخته است.

بخش پایانی این مجموعه به سخنان دکتر ابوالقاسم تفضلی و کیل دادگستری و مشاور حقوقی اختصاص یافته است. ایشان که از دوستان هدایت هستند در بخشی از بیانات خود در پاسخ به اینکه آیا هدایت اهل سیاست بوده خاطر نشان می‌کند: به هیچ وجه او اهل سیاست نبود، برخی گفته‌اند که چپی است اما اصلاً این گونه نبود او روشنفکر و نویسنده و

تاریخ شفاهی ادبیات معاصر ایران نام مجموعه ارزنده‌ای است که زیر نظر محمد هاشم اکبریانی و به همت نشر روزنگار منتشر می‌شود. این مجموعه بر مبنای این باور شکل گرفته که باید بخش‌هایی از تاریخ و فرهنگ معاصر را که در معرض هجوم فراموشی است به شکلی نجات داد. سرپرست مجموعه در زمینه چگونگی شکل‌گیری طرحی به نام تاریخ شفاهی ادبیات ایران اذعان می‌دارد: آنچه اهمیت داشت تحلیل جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، سیاسی و... از ادبیات بود که لازمه آن تحقیق در زندگی پدیدآورندگان و همچنین شرایط حاکم بر دوره حیات آنها، فضای سیاسی جامعه، روابط خانوادگی، ارزش‌های موجود در میان اهل ادب، محافل ادبی، نظریه‌های ادبی مطرح در روزگار خلق آثار و... است. نبود یا کمبود این اطلاعات، باعث می‌شد تا امکان بررسی کم و بیش جامع ادبیات از هر اهل پژوهشی سلب شود. (ص ۳)

یکی از کتاب‌های این مجموعه **صادق هدایت** نوشته مریم‌السادات گوشه است که در اختیار علاقه‌مندان به تاریخ شفاهی ادبیات معاصر قرار گرفته است. نگارنده در پیشگفتار کتاب آورده است: پس از گذشت ۵۲ سال از مرگ هدایت بسیار دشوار است که بتوان درباره زندگی او از زبان دیگران به نگارش تاریخ شفاهی پرداخت. تمام دوستان نزدیک، آشنایان و اقوام درجه یکی که در زندگی هدایت به نوعی نقش داشته‌اند بدرد حیات گفته‌اند. (ص ۸)

این کتاب در واقع تحقیق و تفحصی است درباره زندگی، اندیشه‌ها و آثار مردی که جامعه غفلت زده و غرق در فلاکت و بدبختی زمان خود را به خوبی لمس می‌کرد، جامعه‌ای که هدایت روشنفکر در آن جایگاهی نداشت.

در باب اهمیت کتاب می‌توان گفت برخلاف سایر کتاب‌های نقد که به تذکره‌نویسی و یادداشت‌برداری از روی مطالب دیگران می‌پردازند، این کتاب صرفاً به بیان آرای کسانی که به نوعی با هدایت در ارتباط بوده‌اند اشاره می‌کند.

بخش اول شامل گفته‌های جهانگیر هدایت، برادرزاده صادق هدایت است. ایشان خود نیز صاحب آثاری چون: شلاق هوس، در مرغابی و عشق ابدیت در قالب داستان است. انتشار بخشی از آثار هدایت پس از مرگش چون: **فرهنگ عامیانه مردم ایران**، **انسان و حیوان**، **سه قطره خون** و... به همت او سامان یافته است.

این بخش شامل مجموعه پرسش و پاسخ‌هایی است بین نگارنده و

مادر و برادر) و دوستان او می‌پردازد. بخش اول این گفت‌وگو به اسد بهرنگی برادر صمد اختصاص یافته است. ایشان که در حال حاضر انتشارات بهرنگی در تبریز را اداره می‌کند، در کنار فعالیت‌های دیگرش بیشتر آثار صمد را منتشر کرده است. خود او نیز صاحب تألیفات و ترجمه‌های گوناگونی است.

نگارنده گفته‌های او را در سه بخش تنظیم کرده: ۱- دوران کودکی ۲- دوران معلمی ۳- مرگ و در مورد هر دوره‌ای به تفصیل سخن رانده است. در این بخش‌ها به شرح و تبیین مسائلی چون: رابطه عاطفی صمد با خانواده، ویژگی‌های شخصیتی او، اوضاع اجتماعی و سیاسی زمان او، بررسی «پاره پاره» اولین کتاب صمد، روابط دوستانه او با کسانی چون: غلامحسین ساعدی، آل احمد، بهروز دهقانی و کاظم سعادت و در نهایت کیفیت مرگ او پرداخته است. اسد بهرنگی در خصوص دلیل استقبال آثار صمد خاطر نشان می‌کند: به نظر من صمد به طور کلی حرف دل مردم را می‌زد. خواننده با خواندن داستان‌هایش می‌بیند که خیلی شبیه زندگی اوست از این رو هم روستایی و هم شهری با این آثار هم‌فکری می‌کنند. رمز موفقیت این آثار در یک کلام استفاده از فولکلور و فرهنگ مردم در جهت خوراک رساندن به مردم است. (ص ۱۰۲)

بخش بعدی کتاب شامل گفته‌های عباس مهیار از دوستان و همکاران بسیار نزدیک صمد بهرنگی است. او نیز تألیفات بسیاری در کارنامه ادبی خود دارد که از آن میان می‌توان، با **خلوت گزیدگان خاک**، **دو شاعر**، **تا یاخچی آباد** و... را نام برد.

در آغاز گفت‌وگو شنودی بین نگارنده و عباس مهیار درباره زندگی (تولد، کودکی، نوجوانی، معلمی و کار) مهیار صورت گرفته است و در ادامه به چگونگی آشنایی او با صمد، نشست و برخاست‌های آنها و فعالیت‌های آنها در دانشسرا پرداخته است و گفت‌وگوی خود را با بررسی فضای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تبریز در دهه چهل و تأثیر آن بر روی صمد، ادامه می‌دهند.

پس از آن مصاحبه مختصری با پدر و مادر صمد بهرنگی صورت گرفته که توسط اسد بهرنگی تهیه، تنظیم و ترجمه شده است. گفت‌وگوی پایانی به یکی از شاگردان صمد که به او هم خیلی نزدیک بود اختصاص دارد. در پایان کتاب کارنامه قلمی صمد بهرنگی درج شده است و همچنین شمار زیادی از عکس‌های دوران متفاوت زندگی صمد آمده است.

آزاد اندیش و آزاده‌ای بود که خودش را در چهارچوب حزب و کمونیست و توده و... قرار نمی‌داد. (ص ۱۴۵)

در پایان کتاب عکس‌های صادق هدایت و دوستان او درج شده است. آن‌گاه سالشمار هدایت به صورت مختصر و مفید آورده شد.

***

دومین کتاب مجموعه تاریخ شفاهی ادبیات معاصر ایران **صمد بهرنگی** نوشته کیوان باژن است. مؤلف در مقدمه می‌نویسد: در انتخاب صمد بهرنگی به عنوان یکی از چهره‌های ادبیات معاصر ایران، هیچ‌گاه دچار تردید نشدم بدین دلیل که موافقان و منتقدان جدی او در تأثیرگذار بودن وی تردید نداشته‌اند. (ص ۷)

در بخش دیگری از مقدمه آمده است: بدون موضع‌گیری نسبت به نحله‌های جدید نقد ادبی که اساساً کار خود را تنها متن می‌دانند و بس، کتاب **صمد بهرنگی** و نیز مجموعه **تاریخ شفاهی ادبیات معاصر ایران** در پی آن است که خاستگاه‌های ادبیات معاصر را از مجموعه شرایط زیست و نمو نویسندگان گرفته تا محافل و مجامع و جریان‌های ادبی و اجتماعی مؤثر بر آن بکاود تا برای پژوهشگران بعدی، مستندات قابل قبولی برای ردیابی جریان‌های فرهنگی و دلایل و چگونگی اوج و حضيض آنها بر جای گذارد. (ص ۸)

پس از مقدمه مؤلف با سالشمار زندگی صمد بهرنگی مواجه می‌شویم و مؤلف به طور کامل به وقایع، آثار و جزئیات زندگی صمد اشاره می‌کند: آنگاه به بررسی آرای نزدیک‌ترین اعضای خانواده (پدر،